

DOI <http://dx.doi.org/10.3846/cpc.2016.228>

POLITINĖS FILOSOFIJOS IR POLITIKOS MOKSLO DISCIPLINOS: PRIEŠIŠKUMAS, BENDRADARBIAVIMAS AR IGNORAVIMAS?

Mindaugas STOŠKUS

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Filosofijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas mindaugas.stoskus@fsf.vu.lt

Įteikta 2015-09-01; priimta 2016-01-28

Straipsnyje analizuojama dviejų disciplinų – politinės filosofijos ir politikos mokslo – santykių raida, siekiama identifikuoti esmines susiklosčiusių santykių priežastis ir paaiškinti galimas perspektyvas. Darbe bandoma nustatyti, kokios filosofinės idėjos veikė besiformuojantį politikos mokslą, kokią įtaką jos padarė naujos disciplinos institucionalizacijos procesui ir santykių su politine filosofija raidai. Atliekant politikos mokslo institucionalizacijos proceso analizę, siekiama atskleisti priežastis, padidinusias įtampą tarp dviejų disciplinų ir lėmusias atviro priešiško prasiveržimą praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje. Darbe teigiama, kad įtampos tarp disciplinų kulminaciją lėmė pozityvistinių idėjų radikalizavimas politikos moksle, vėliau pavadintas bihevioristine revoliucija. Po jo tarp disciplinų atstovų nusistovėjo gana stabilūs, nors ir nevienareikšmiški santykiai, kurie iš esmės priklauso nuo to, kaip vertinami pozityvizmo principai.

Reikšminiai žodžiai: biheviorizmas, politikos mokslas, politinė filosofija, pozityvizmas, scientizmas.

Įvadas

Politinės filosofijos ir politikos mokslo – dviejų skirtingų disciplinų, kurių tyrimo objektas yra vienas ir tas pats – politika – santykiai nenustoja dominti nei politikos filosofų, nei politikos mokslininkų. Ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse nėra vieningai sutariama, kiek politinės filosofijos turėtų (jeigu turėtų) studijuoti politikos mokslo studentai. Politikos mokslininkai taip pat nėra išsprendę klausimo, kokia turėtų būti jų politinė teorija. Šio termino prasmė, beje, yra

dvejopa: viena vertus, jis reiškia būtent politinę filosofiją, kita vertus, atskirą politikos mokslo šaką, kurioje sprendžiamos ir politikos mokslo metodologinės problemos. Politikos moksle šios sampratos turi sąsajų: politikos mokslininkai svarstė ir tebesvarsto, koks turėtų būti politinės filosofijos svoris jų politinėje teorijoje ir apskritai ar politinė teorija turėtų remtis politine filosofija. Viena politikos mokslininkų ir politikos filosofų grupė linkusi teigti, kad artimesni disciplinų santykiai nėra nei galimi, nei pageidautini. Politikos mokslininkai taip teigia, apeliuodami

2016 © Straipsnio autoriai. Leidėjas VGTU leidykla „Technika“.

Šis straipsnis yra atvirosios prieigos straipsnis, turintis Kūrybinių bendrijų (Creative Commons) licenciją (CC BY-NC 4.0), kuri leidžia neribotą straipsnio ar jo dalių panaudą su privaloma sąlyga nurodyti autorių ir pirminį šaltinį. Straipsnis ar jo dalys negali būti naudojami komerciniams tikslams.

į menką politinės filosofijos moksliskumą, pernelyg stipriai joje išreikštą normatyvumą, o politikos filosofai – kritikuodami scientistines tendencijas politikos moksle, griežto metodiskumo sureikšminimą, kuris neretai leidžia analizuoti ne esmines, o tik trivialias politines problemas. Tuo metu kita politikos mokslininkų ir politikos filosofų grupė džiaugiasi tuo, kad aštriausios konfrontacijos tarp šių disciplinų atstovų laikas jau nugrimzdo į praeitį ir dabar tikriausiai bus galima pereiti prie konstruktyvaus disciplinų dialogo. Šis bendradarbiavimas turėtų būti naudingas abiem pusėms: politikos mokslas politinei filosofijai padėtų neatitrūkti nuo politinės tikrovės, o politinė filosofija leistų pagilinti empirinę politinių reiškinių analizę.

Savaime suprantama, bendradarbiavimas visada atrodo kaip solidesnis ir produktyvesnis bet kokių santykių raidos etapas. Daug politikos mokslininkų ir politikos filosofų laukia, kada pagaliau jis įgaus pagreitį. Jei tikima, kad disciplinų konfrontaciją (iš esmės neišvengiamą, kai atsiradusi nauja disciplina formuoja savąjį tapatumą ir bando iš senosios perimti tam tikrą tyrimo problematiką) skatinę veiksniai jau (beveik) eliminuoti, tuomet politinės filosofijos ir politikos mokslo santykių raidą galima paaiškinti nesudėtinga schema, išskiriant keturis minėtų disciplinų santykių etapus: a) priešiškusmą; b) perėjimą nuo priešiškusmo prie abejingumo; c) perėjimą nuo abejingumo prie susidomėjimo; d) perėjimą nuo susidomėjimo prie (kol kas pavienio) bendradarbiavimo (Shalit 2009: 37–42). Ši interpretacija patraukli, tačiau šiek tiek paviršutiniška: ji nepajėgia nuslopinti skeptikų kalbų apie tai, kad empirinis, mokslinis politikos tyrimas iš esmės sunkiai suderinamas arba visai nesuderinamas su filosofine politikos analize. Kur slypi šio nesuderinamumo priežastys? Norint pabandyti atsakyti į šį klausimą, neišvengiamai tenka pažvelgti į pačią politinės filosofijos ir politikos mokslo santykių pradžią ir netgi dar ankstesnį laiką – politikos mokslo atsiradimą ir institucionalizaciją – procesus, kurie ir nužymėjo būsimas dviejų disciplinų santykių gaires.

Filosofinės politikos mokslo prielaidos

Politikos mokslas susiformavo XIX a. kaip atsakas tuo metu iškilusiam poreikiui politinį pasaulį tirti ir analizuoti empiriškiau bei moksliskiau, nei buvo atliekama iki tol. Akivaizdu, kad ne politikos mokslas suformavo nuostatas, ką reiškia tyrinėti moksliskai ir empiriškai, kodėl tyrinėti būtent taip ir kodėl nebebuvo galima tenkintis tradicine politikos analize, kurią iš esmės atliko trys mokslai: politinė filosofija, istorija ir teisė. Žinoma, besiformuojančiam politikos mokslui didžiausią įtaką padarė XVIII a. Apšvietos mąstytojų iškeltos ir XIX a. socialinių pozityvistų (Auguste'o Comte'o, Johno Stewarto Millio) išplėtos idėjos apie naujo visuomenės mokslo poreikį, kuris socialinį pasaulį apskritai ir politinį gyvenimą konkrečiai tyrinėtų naudodamas naujus, pozityvius metodus. Buvo manoma, kad nauji socialiniai mokslai turi remtis Naujaisiais amžiais suklestėjusių tikslųjų mokslų metodais: tik tai galėti padėti naujesiems mokslams pasiekti panašią pažangą, kokią pasiekė tikslieji mokslai. Tačiau negalima pamiršti, kad viena iš keleto itin reikšmingų staigios tikslųjų mokslo pažangos priežasčių taip pat buvo filosofija, pakeitusi to meto pasaulėvaizdį, požiūrį į žmogaus ir pasaulio prigimtį, žmonių santykius.

Analizuojant politinės filosofijos raidą dėmesį patraukia viduramžių pabaigoje, Renesanse, pradėti formuluoti nauji politinės filosofijos principai, apvertę tradicinį, klasikinį politikos supratimą aukštyn kojomis. Nauji principai lėmė radikalų politinės filosofijos raidos posūkį, po kurio įprasta skirti ir priešinti klasikinę bei moderniąją politinę filosofiją. Tam tikra prasme moderniosios politinės filosofijos atsiradimas buvo viena iš būtinų sąlygų naujam politikos mokslui atsirasti, nes jau Renesanso mąstytojai ėmė brandinti idėją apie naują politinės tikrovės tyrinėjimo būdą. Vienas iš pirmųjų tokių mąstytojų – Nicollò Machiavelli. Jis ne tik visai kitaip aiškina esmines politinio veikimo paskatas bei tikslus, bet ir labai aiškiai nurodo naujo politikos tyrinėjimo būdo

būtinybę: „Kadangi užsibrėžiau tikslą parašyti darbą, pravartų tiems, kurie mane skaitys, todėl man atrodo, kad dera laikytis faktiškos tikrovės, o ne leisti į tuščius svaičiojimus. Daugelis išsigalvojo respublikas ir valstybes, nei matytas, nei girdėtas tikrovėje; kadangi yra didžiulis skirtumas tarp to, kas dedasi pasaulyje, ir to, kaip turėtų būti, tad žmogus, priimančias norima už esama, veikiausiai rengia sau pražūtį, nei kuria savo gerovę“ (Machiavelis 1992: 59). Machiaveli jau kalba apie tai, kas naujame politikos moksle įgaus lemiamą reikšmę – skirtumas tarp „yra“ ir „turi būti“. Taigi Machiaveli nuo moralinių vertinimų atpalaiduoja ne tik politinio gyvenimo dalyvius („Valdovas turi mokėti naudotis tiek žmogaus, tiek žvėries prigimtimi: viena be kitos negali išsiversti. <...> Taigi, valdovui iš tikrųjų nebūtinos visos minėtos dorybės, bet jis privalo atrodyti jas turįs. Netgi išdrįsiu pasakyti, jog turėti jas ir jų laikytis būtų kenksminga, o atrodyti, kad jas turi, naudinga“ (Machiavelis 1992: 67)), tačiau ir jo stebėtojus, tyrinėtojus.

Politikos tyrinėtojas nuo šiol nebeturi moralizuoti. Jis privalo žvelgti į tikrovę tokią, kokia ji yra. Toks žiūros būdas turi leisti numatyti būsimus politinius procesus. O jei tai įmanoma padaryti, tuomet politikos tyrinėtojas gali pasiūlyti vienus ar kitus politinio veikimo sprendimus, kurie leis efektyviai suvaldyti nestabilų politinį gyvenimą. Visų pirma, būtent efektyvumas tampa esminiu kriterijumi renkantis politinio veikimo priemones, antra, tikima, kad politikos tyrinėtojas gali padėti pasirinkti pačias tinkamiausias – priešingu atveju politikos tyrinėtojų veikla nustotų bet kokios prasmės (būtina atkreipti dėmesį, kad ši nuostata dominavo politikos moksle nuo pat jo atsiradimo iki XX a. vidurio: perimta iš socialinio pozityvizmo ji pabrėžė išskirtinę naujų socialinių mokslų reikšmę viso socialinio pasaulio pažangos procese). Norėdamas pasiūlyti efektyviausias politinio veikimo priemones ir išvengti kalbėjimo apie tai, kaip „turėtų būti“, politikos tyrinėtojas iš regos lauko turi eliminuoti moralinius klausimus (lygiai taip pat kaip ir valdovas, siekdamas praktikoje realizuoti patarimus, turi visiškai atspalaiduoti nuo moralinių vertinimų:

„Tegu tik valdovas laimi ir išsaugo savo rankose valstybę, – ir kiekvienas visas jo priemones laikys garbingomis ir vertomis pagyrimo“ (Machiavelis 1992: 68)). Tačiau kaip tai padaryti, jei politikoje kalbama apie teisingumą, bendrąjį gerį, taiką, gerą žmonių gyvenimą, eudaimoniją? Juk kalbėjimas apie šiuos dalykus neišvengiamai įpaituoja į moralinius vertinimus. Išėitis, ko gero, yra tik viena: moralinius klausimus reikia paversti techniniais. Būtent tai Machiaveli ir daro. Kaip teigia Quentinas Skinneris, Renesanso mąstytojas „kalba grynai techniškai apie akivaizdžiai moralinę reikšmę turinčius dalykus“ (Skinner 1994: 137).

Kartais susidaro įspūdis, kad Machiaveli kritikuoja ir atmeta ne apskritai moralės principų taikymą politikoje, o tik krikščioniškosios moralės. Jis dažnai pabrėžia, kad politikoje būtinos antikinės dorybės: drąsa, narsumas, atkaklumas. Tačiau Machiaveli klasikinę dorybių sampratą ne atgaivina (Renesanse tokiu būdu buvo „gaivinama“ daugybė antikos idėjų), o visiškai atmeta: tiek žmogaus prigimties samprata, tiek svarbiausias valdovo tikslas, tiek leidžiamų priemonių šiam tikslui pasiekti arsenalas šio mąstytojo filosofijoje visiškai modernūs, niekaip neinkorporuojami į antikinę politinę mintį. Machiaveli daugeliu atvejų tiesiog naudojasi sąvokiniu klasikinės politinės filosofijos aparatu, kuriuo išreiškia jau visiškai modernias nuostatas. Taigi paviršius gali klaidinti. Netgi tai, ką jis sprendžia, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti kaip praktiniai klausimai ir problemos (Aristoteliui politika taip pat buvo praktinės filosofijos dalis). Tačiau iš tiesų tai techniniai klausimai, ne praktiniai (Habermas 1974: 54, 59). Praktinių problemų pavertimas techninėmis akivaizdžiausiai liudija naujo raišdos etapo politinės filosofijos istorijoje pradžią. Machiaveli siūlymas laikytis faktiškos tikrovės turėjo padėti labiau priartėti prie politinės praktikos. Tačiau praktinių problemų pavertimas techninėmis šiam priartėjimui užkirto kelią, nes technines problemas padarė lygiai taip pat priklausomas nuo teorinio mokslo (moderniųjų šio žodžio prasme), kaip kad nuo teorinių mokslų yra priklausomi taikomieji mokslai.

Užbėgiant nuosekliai minčiai už akių verta paminėti, kad vienu iš politikos mokslui būdingų trūkumų dažnai įvardijamas jo pernelyg didelis atitrūkimas nuo praktinio politinio gyvenimo, atsirandantis besivaikant gryno mokslisškumo ar metodiškumo. Atrodo, kad šią „ydą“ politikos mokslas paveldėjo iš moderniosios politinės filosofijos. Jürgenas Habermasas, įvertindamas moderniosios politinės filosofijos pradininkų pastangas politinių dalykų tyrime pradėti taikyti tiksliesiems mokslams būdingus metodus, apibendrina, kad „modernieji pasiekė savo teorijos griežtumą priėjimo prie praktikos kaina“ (Habermas 1974: 79).

Thomaso Hobbeso filosofijoje politika taip pat ima akivaizdžiai panašėti į mechaniką: Leviatano, kaip dirbtinio kūno, metafora tikriausiai pasirinkta ne atsitiktinai. Konstravimo aktas politiniame gyvenime vyksta dviem kryptimis. Individai sukuria valstybę, o valstybė, siekdama užtikrinti tvarką ir saugumą, ima formuoti pačius individus, jėga (ar jos baime) sušvelnindama ar pasukdama jai reikiama linkme asocialius, grynai egoistinius žmogaus polinkius. Akivaizdu, kad tokią mechaniškai organizuotą politinę tikrovę reikia tyrinėti remiantis tikslųjų mokslų metodais: tai leistų nustatyti universalius politinį gyvenimą valdančius ir formuojančius principus (socialinių mokslų atstovai pasakytų – socialinius dėsnius). Jų atradimas atvertų galimybes įsteigti stabilią politinę tvarką. Būtent todėl teigiama, kad Hobbeso „sistema buvo pirmas nuoširdus mėginimas traktuoti politinę filosofiją kaip mokslinio pažinimo mechanicinės visumos dalį“ (Sabine, Thorson 2008: 91). Ši modernioji politinio mąstymo logika numato mintį, kad yra įmanoma tiksliai nuspėti ar apskaičiuoti būsimus žmonių veiksmus ir tai, kaip vienokios ar kitokios korekcijos (socialinė inžinerija) sąlygos visos politinės sistemos veikimą. Juk Hobbesas buvo įsitikinęs, kad smurtinės mirties baimė yra lygiai taip pat būdinga visiems žmonėms, kaip akmenims būdinga judėti žemyn. Nauja politikos samprata neabejotinai reikalavo ir naujo metodo politinei tikrovei tirti. Klasikų

suformuota kryptis modernųjų nebetenkino. Požiūrį į klasikinę politinę filosofiją ir jos vertę Hobbesas išsakė labai lakoniškai: „Niekada niekas nebuvo taip brangiai pirқта, kaip šios Vakarų šalys sumokėjo už senovės graikų ir lotynų kalbų mokymąsi“ (Hobbes 1999: 223). Taigi moderniosios politinės filosofijos pradininkų netenkino nei klasikinė politikos samprata, nei klasikų požiūris į tai, kaip reikėtų (ar tiesiog kaip apskritai įmanoma) politinį pasaulį tyrinėti. Laikymasis klasikų nustatyto tono jiems atrodė ne tik neperspektyvus, bet ir kenksmingas (valdovas, kuris remtųsi klasikinėmis dorybėmis, anot Machiavelli, pasmerktų pražūčiai savo šalį, nes jis būtų sunaikintas tų valdovų, kurie dorybių nepripažįsta).

Moderniesiems politikoje galioja kiti dėsniai, politikos tyrinėtojas juos turi atskleisti ir paaiškinti kitaip, nei tai buvo daroma iki tol. Pirmiausia normatyvinius svarstymus būtina pakeisti deskriptyvine politinių reiškinių analize. Be to, norint pagerinti politinį gyvenimą, reikia kalbėti ne apie žmogaus prigimties ar moralinio charakterio tobulinimą, bet nustatyti efektyvaus politinės sistemos veikimo principus. Keičiasi ir politikos tyrinėjimo pobūdis, ir tyrimo tikslai. Hobbesas, pasak Habermaso, „perima Bacono maksimą, kad mokslas tik tarnauja galiui, o teorija – tik konstravimui, ir kad galiausiai visas žinojimas yra nukreiptas į veikimą ir įgijimą. Hobbesas tyrinėja socialinių santykių mechaniką lygiai taip pat, kaip Galileo tyrinėja judėjimo gamtoje mechaniką“ (Habermas 1974: 70). Akivaizdu, kad poreikis socialinį pasaulį tyrinėti metodiškai atsirado daug anksčiau nei pozityvizmo tiesiogiai įkvėpti ėmė rasti socialiniai mokslai, o tarp jų – ir politikos mokslas.

Žinoma, ne tik modernioji politinė filosofija reikalavo naujo požiūrio ir į politinį pasaulį, ir į jo tyrinėjimo būdus bei galimybes. XVII a. mokslo revoliucija ir ją lydėjusi itin sparti tikslųjų mokslų pažanga daugeliui mąstytojų suflevavo mintį, kad žmogaus ir visuomenės mokslai galėtų pasiekti panašios pažangos, jei perimtų tuos principus ir metodus, kurie užtikrino

tiksliųjų mokslų sėkmę. Kaip žinoma, mokslo revoliucija perkeitė tradicinį gamtos ir tikrovės supratimą. Teleologinė tikrovės samprata buvo atmesta, vietoj jos pasiūlyta į tikrovę žvelgti kaip į mechaninę priėžasčių ir pasekmių sistemą, kurią valdo tam tikri dėsniai. Būtent tuomet išpopuliarėjo pasaulio kaip laikrodžio vaizdinys. Norint suvokti ir paaiškinti jo veikimo principus vietoj kontempliatyvių apmąstymų reikia stebėjimo ir eksperimento, o gautus duomenis būtina aprašyti ne kokybine (metafizine), o kiekybine (matematine) kalba. Mokslo pažanga gali vykti atsiribojant nuo bendrų, filosofinių (todėl iki galo neišsprendžiamų) problemų, visą dėmesį sutelkiant į siauresnius, konkretesnius, paprastesnius, tačiau išsprendžiamus klausimus. Gerai žinoma Galileo Galilei frazė apie tai, kad jis „labiau linkęs rasti vieną tiesą kad ir nežymiuose dalykuose, nei ilgai ginčytis didingiausiai klausimais, nepasiekiant jokios tiesos“ (Galilei 1890, cit. iš Nekrašas 2006: 99) puikiausiai atspindi požiūrio, kas turi būti laikoma mokslinio pažinimo objektais, pasikeitimą.

Naujojo mokslo tikrovės vaizdinys („Mechaninė, negyva, tikslo neturinti jėgų sistema – jėgų, veikiančių materiją neišvengiamų priežastingumo dėsnų reguliuojamais būdais (Hollis, Smith 1998: 59)) leido efektyviau ir kur kas rezultatyviau tą tikrovę tyrinėti ir paaiškinti. Todėl nieko stebėtino, kad nemažai Apšvietos mąstytojų pasiūlė svarbiausius tikslųjų mokslų principus ir metodus perkelti į žmogaus ir jo socialinio pasaulio tyrinėjimą. Jameso Farro nuomone, Davidą Hume'ą, Adamą Smithą ir Adamą Fergusoną jau galima drąsiai įvardyti kaip pirmuosius politikos mokslo (kaip naujo, pažangaus, paremto tikslųjų mokslų metodais) idėjos autorius (Farr 1988: 52). Žinoma, politikos mokslo terminas tuo metu turėjo kur kas platesnę reikšmę nei dabar ir dažniausiai buvo vartojamas kaip socialinio mokslo atitikmuo. Iki savarankiško politikos mokslo atsiradimo turėjo praeiti beveik šimtas metų. Ir tame atsiradimo procese lemiamas vaidmuo teko pozityvizmui.

Pozityvizmo sąvoka filosofijoje ir socialiniuose moksluose neretai suvokiama skirtingai. Šiame straipsnyje ji suvokiama plačiaja prasme. Tokiu atveju pozityvizmo esmę geriausiai nusako Evaldo Nekrašo išskirti septyni pozityvistinės filosofijos principai:

„Pirmiausia – šiai filosofijai būdinga radikaliai antimetafizinė nuostata. Antra, ji siekia sukurti mokslinę filosofiją. Trečia, jai būdingas požiūris į mokslinį žinojimą kaip vienintelį tikrą ir patikimą žinojimą. Ketvirta, įsitikinimas, kad vienintelės tikros, t. y. mokslinės, žinios remiasi patyrimu – stebėjimu ir eksperimentu. Penkta, mokslinio žinojimo, ypač gamtamokslinio ir socialinio žinojimo, vienovės nuostata. Šešta, griežta faktų ir vertybių atskyra, iš kurios plaukia mokslinio žinojimo vertybinio neutralumo tezė. Ir septinta, įsitikinimas, kad mokslinis žinojimas, pats vertybiškai neutralus, yra pamatinis socialinės pažangos veiksnys“ (Nekrašas 2010: 15).

Užbėgant tyrimui už akių galima pasakyti, kad susiformavęs politikos mokslas iš pozityvizmo perėmė šešis iš šių septynių (išskyrus antrą) pozityvizmo principų. Kaip tai įvyko? Pozityvizmas dėjo pagrindus naujam politikos mokslui dviem būdais. Visų pirma pozityvizmas itin pabrėžė naujo mokslo apie visuomenę būtinybę. Tiesa, Comte'as kalbėjo apie vieno mokslo – sociologijos (kurį laiką tą vieną mokslą jis vadino politikos mokslu) – poreikį. Jo įsitikinimu, socialinio pasaulio tyrimas negalėjo būti fragmentiškas, suskaidytas į atskiras dalis (ekonomiką, politiką ir t. t.). Naujų socialinių mokslų diferenciacijai didesnę įtaką padarė Millis, palaikydamas idėją, kad rezultatyvesnis būtų atskirų socialinio gyvenimo sričių tyrimas. Tačiau, nepaisant skirtumų, pamatinės XIX a. pozityvistų nuostatos sutapo. Millio tvirtinimas, kad „jeigu mes visiškai pažintume žmogų ir žinotume visas jį veikiančias paskatas, mes galėtume taip pat patikimai numatyti jo elgesį, kaip galime nuspėti bet kokį fizikinį reiškinį“ (Mill 1916: 547), nusakė bendrą besiformuojančių socialinių mokslų nuostatą ir viltį.

Kita kryptis, kuria veikdamas pozityvizmas klojo pamatus politikos mokslui, buvo susijusi su požiūriu į ankstesnius žmonijos proto pasiekimus. Analizuodamas visą žmonijos žinojimą, Comte'as suformulavo trijų pakopų dėsnį:

„Kiekviena iš mūsų pagrindinių sąvokų – kiekviena žinijos dalis – nuosekliai pereina tris teorines pakopas: teologinę, arba fikcinę, metafizinę, arba abstrakčią, ir mokslinę, arba pozityvią. Kitaip tariant, žmogaus protas savo raidoje iš prigimties taiko tris filosofavimo metodus, kurie yra iš esmės skirtingi ir netgi radikalai priešingi: būtent teologinį, metafizinį arba pozityvų“ (Comte 1975: 71).

Šis dėsnis akivaizdžiai numato ne tik naujo mokslo apie politiką būtinybę, bet ir aiškiai parodo viso ankstesnio politikos pažinimo, sukoncentruoto politinėje filosofijoje, vertę ir vietą. Politinė filosofija geriausiu atveju atsiduria vidurinėje, pozityvią pakopą paruošančioje metafizinėje stadijoje. Naujas politikos mokslas turėtų būti „išaugta“ politinė filosofija (Comte'as buvo įsitikinęs, kad atsakymas spręsti abstrakčių, filosofinių klausimų paskatintų socialinio mokslo pažangą, kuri neabejotinai turėtų teigiamą įtaką socialinio gyvenimo pažangai). Nors buvo kalbama apie kiekvienos pakopos svarbą (nes pirmesnė paruošia dirvą vėlesnei), tačiau nuoseklus žinojimo perimamumo tarp jų nebuvo. Priešingai, kiekviena pakopa ne tik turi atmesti senosios principus ir samprotavimo logiką, ji netgi privalo radikalai juos paneigti. Taigi veikiamas pozityvizmo naujas politikos mokslas formavosi ne perimdamas politinės filosofijos principus (net ir moderniosios, iš dalies paklojusios jam pamatus), bet juos kritikuodamas ir neigdamas. Tai, ką politikos mokslas perėmė, buvo visos svarbiausios pozityvizmo nuostatos.

Politikos mokslo institucionalizacijos ir santykių su politine filosofija raida

Politikos mokslas formavosi ilgiau ir atsirado vėliau nei kiti nauji socialiniai mokslai – sociologija ar ekonomika. Solidi politinės filosofijos

tradicija pristabdė naujos disciplinos formavimosi ir įsitvirtinimo procesus. Bandantys nurodyti tiksliai politikos mokslo atsiradimo datas ir pradininkų pavardes dažniausiai nurodo Francisą Lieberį – pirmąjį politikos mokslo profesorius Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV). Nuo 1857 iki 1865 m. Lieberis Kolumbijos universitete ėjo istorijos ir politikos mokslo profesoriaus pareigas (Ricci 1984: 58). Jungtinis pareigų pavadinimas rodė, kad politikos mokslas dar nebuvo laikomas visiškai savarankiška disciplina. Tačiau 1880 m. tame pačiame universitete Johnas Burgessas įsteigė Politikos mokslo mokyklą – universiteto institutą, kuriame buvo rengiami jau tik politikos mokslo specialistai. Paradoksalu, tačiau politikos mokslas kaip savarankiška disciplina atsirado būtent JAV, nors politikos mokslo idėja buvo grynai europinė. JAV greičiausiai baigėsi ir politikos mokslo institucionalizacijos procesas. Nors būtina paminėti, kad minėti pirmieji politikos mokslo profesoriai (ir daugelis kitų pirmųjų JAV politikos mokslininkų) buvo arba išeiviai iš Europos, arba Europoje įgiję išsilavinimą. Akivaizdu, jog jaunuose JAV universitetuose susiklostė palankesnės sąlygos naujai disciplinai atsirasti. Senuosiuose Europos universitetuose galias tradicijas turinčių tokių disciplinų, kaip istorija, teisė ir filosofija (būtent joms tradiciškai buvo pavedama politikos analizė), autoritetas stabdė politikos mokslo ir kūrimosi, ir institucionalizacijos procesus. Taigi JAV puikiai prigijo naujos, pozityvios europietiškos idėjos, kurioms realizuotis Europoje nebuvo tokių palankių sąlygų. Apskritai nors JAV socialiniai mokslai seniai diktuoja ir dar tikriausiai ilgai diktuos socialinio pasaulio tyrinėjimo madas, analizuodamas europiečių mokslininkų įtaką Amerikos politikos mokslui Johnas Gunnellis kartą yra pasakęs: „Galima ne tik klausti, ar politikos mokslas tebėra amerikietiškas mokslas, bet ir kelti klausimą, kiek jis apskritai kada nors buvo amerikietiškas mokslas“ (Gunnell 2006: 148). Lemtingi pokyčiai amerikietiško politikos mokslo raidoje (pavyzdžiui, „biheviistorinė revoliucija“ XX a. šeštajame dešimtmetyje) buvo

sukelti Europos mokslininkų. Be to, iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos būtent JAV, o ne Europos politikos mokslininkai save laikė provincialiais (Almond 1996: 80).

Žinoma, nereikia pamiršti, kad politikos mokslas kaip savarankiška disciplina pirmiausia atsirado ir greičiausiai institucionalizavosi JAV. 1903 m. JAV politikos mokslininkai įkūrė Amerikos politikos mokslo asociaciją (angl. *American Political Science Association*), aiškiai pareiškdami akademiniam pasauliui, kad politikos mokslas išsivadavo iš tarpdisciplininio mokslo (neatsiejamo nuo filosofijos, istorijos, sociologijos ar ekonomikos) statuso. Pavyzdžiui, Amerikos socialinių mokslų asociacija, kurios nariais kurį laiką buvo ir politikos mokslininkai, buvo įsteigta dar 1865 m. Pats pavadinimas rodė, kad vienu dariniu siekta apimti visus vienos krypties mokslus. XIX a. antrosios pusės socialinių mokslų raidos tendencijos atitiko Comtė'o iškeltą vieningo socialinio mokslo idėją. Jis manė, kad skirtingos socialinio pasaulio reiškinių sritys negali būti atsietos ir tyrinėjamos atskirai nuo visumos (Nekrašas 2010: 89). Tačiau netrukus vieningo socialinio mokslo idėja iš esmės žlugo. Skirtingos socialinio mokslo disciplinos vis labiau specializavosi, o mokslininkai atkakliai siekė įtvirtinti savo disciplinų autonomiją: nuo Amerikos socialinių mokslų asociacijos 1884 m. atsiskyrė istorikai, 1885 m. – ekonomistai, 1902 m. – antropologai. Nuo Amerikos istorijos asociacijos įkūrimo politikos mokslininkai save labiausiai siejo būtent su šia organizacija. Savarankiškos politikos mokslininkų asociacijos įsteigimas įtvirtino politikos mokslo savarankiškumą. Būtent nuo šio įvykio kai kurie tyrinėtojai pradeda pasakoti savarankiško politikos mokslo istoriją (Gunnell 1983: 6).

Europoje politikos mokslo institucionalizacija užtruko pusšimčiu metų ilgiau. Nors kalbėti apie europinį politikos mokslą buvo galima nuo XIX a. aštuntojo dešimtmečio (1872 m. Paryžiuje buvo įkurta *École libre des sciences politiques*, kiek vėliau, 1895 m., Londone – *London School of Economics and Political*

Science), jam labai ilgą laiką nebuvo suteiktas savarankiškos disciplinos statusas. Didžiojoje Britanijoje institucionalizacijos procesas užtruko iki XX a. antrosios pusės ir baigėsi tik 1950 m. įkūrus Politikos studijų asociaciją ir pradėjus leisti žurnalą *Politikos studijos* (Kenny 2004; Boncourt 2007). Prancūzijoje ir Vokietijoje politikos mokslo institucionalizacija užtruko beveik tiek pat kiek ir Didžiojoje Britanijoje. Požiūrio į naują discipliną pokyčiai prasidėjo tik po Antrojo pasaulinio karo, kai į Europą iš JAV ėmė grįžti socialiniai mokslininkai (Merkl 1977; Boncourt 2007). Pirmoji senojo žemyno politikos mokslininkus vienijanti organizacija Europos politinių tyrimų konsorciumas buvo įkurta tik 1970 m. Dirko Berg-Schlosserio teigimu, tik nuo šio konsorciumo įsteigimo galima drąsiai kalbėti apie politikos mokslo kaip savarankiškos disciplinos visuotinį pripažinimą Europos akademiniam pasaulyje (Berg-Schlosser 2006: 164). Lietuvos politologų asociacija buvo įsteigta 1991 m. Ji šiuo metu yra svarbiausių tarptautinių politikos mokslo organizacijų (išskyrus, žinoma, vienijančias tik atskirus regionus, kuriems Lietuva nepriklauso) narė. Ilgoka politikos mokslo institucionalizacija Europoje turėjo įtakos šios disciplinos tapatumui. Europinis politikos mokslas nenutolo nuo tokių tradicinių disciplinų kaip istorija, teisė ar filosofija taip stipriai, kaip tai padarė amerikietiškas politikos mokslas.

JAV politikos moksle nuo XX a. pradžios vis daugiau ir daugiau dėmesio buvo skiriama empiriniams tyrimams, o politinės filosofijos vaidmuo neišvengiamai menko. Jamesas Bryce'as, 1907 m. tapęs Amerikos politikos mokslo asociacijos prezidentu, atkakliai tvirtino: „Laikykites arčiau faktų. Niekada nepasimeskite abstrakcijose. Niekada neįsivaizduokite, kad bendras teiginys yra kažkas daugiau nei faktai, kurie jį sudaro. Galiausiai mes atrasime, kad laikytis faktų yra kur kas naudingiau“ (Bryce 1909: 4). Politikos mokslininkai stengėsi savo tyrinėjimams suteikti tvirtą mokslinį, metodologinį pamatą, nes be jo politikos tyrimas dažniausiai apsiribodavo tik išsamių empirinių duomenų

surinkimu. Kad iš tos medžiagos būtų galima suformuluoti moksliskai pagrįstus apibendrinimus ir politinių procesų dėsningumus, reikėjo patikimos politinės teorijos. Tokie iškilūs politikos mokslininkai, kaip Charlesas Edwardas Merriamas ar Haroldas Lasswellas, aktyviai reiškė nuomonę už proveržio politikos moksle būtinybę. Pasak jų, jį labiausiai galėjo paskatinti politikos mokslo suartėjimas su psichologijos mokslu (Merriam 1921, 1926; Lasswell 1939, 1941). Baigiantis penktajam XX a. dešimtmečiui JAV vis daugėjo politikos mokslininkų, reikalaujančių ryškių permainų jų disciplinoje. Jos pirmiausia turėjo reikšti atsiribojimą nuo pasenusios politinės teorijos (tiksliau, politinės filosofijos). Tačiau tuo pat metu greta entuziastingų siūlymų pakylėti politikos tyrinėjimą į aukštesnį moksliskumo lygį ėmė girdėtis ir griežtesnių politikos mokslo kritikų balsai. Penktojo dešimtmečio pabaigoje – šeštojo dešimtmečio pradžioje ėmė augti tokių mąstytojų, kaip Ericas Voegelinas ir Leo Straussas, idėjų įtaka. Kritiškas jų požiūris į tuometinę politikos mokslo raidą darė įtaką ir politikos filosofams, ir politikos mokslininkams (tiesa, tarp politikos mokslininkų jų buvo mažuma). Taigi penktajame dešimtmetyje politikos moksle aiškiai suintensyvėję metodologiniai pokyčiai buvo itin reikšmingi tiek pačiai disciplinai, tiek politinei filosofijai. Nors politikos mokslas atsirado gerokai anksčiau, tik nuo to laiko galima fiksuoti politinės filosofijos ir politikos mokslo santykių pradžią.

Šeštojo dešimtmečio „biheivoristinė revoliucija“ žymėjo aštriausio priešiškusmo tarp dviejų disciplinų pradžią. Biheivoristinės idėjos į politikos mokslą „atkeliavo“ iš psichologijos. Biheivorizmo srovė psichologijoje išpopuliarėjo dar trečiajame dešimtmetyje, o didžiausią įtaką jai padarė pozityvizmas. Todėl siūlymai biheivoristines idėjas perkelti į politikos mokslą neišvengiamai reiškė didžiulį pozityvistinių tendencijų politikos moksle stiprėjimą. Nėra sutariama, kodėl biheivoristinis judėjimas politikos moksle kilo. Tai galima paaiškinti kaip natūralų politikos mokslo raidos etapą, kurio poreikį

įžvalgūs politikos tyrinėtojai išsakė dar trečiajame dešimtmetyje. Politikos mokslas nuo pat atsiradimo siekė būti moksliskas, biheivorizmas tiesiog pasiūlė aiškius moksliskumo ir metodologinio tikslumo kriterijus. Tačiau, Gunnellio teigimu, biheivoristinis judėjimas politikos moksle, išsąkęs griežtą metodiskumo poreikį ir radikalią kritiką politinės filosofijos atžvilgiu, buvo bandymas eliminuoti antiscentistines tendencijas disciplinoje, kurias, beje, paskatino ir ankstesnėje pastraipoje minėti politikos filosofai (Gunnell 1983: 11). Taigi biheivorizmas gali būti traktuojamas ne tik kaip vienpusiškas išpuolis prieš politinę filosofiją, bet kaip atsakomasis smūgis, siekiant galutinai įtvirtinti pamatinės scientistinės politikos mokslo nuostatas, kurias suformulavo pozityvistiskai orientuoti socialinių mokslų pradininkai.

Senoji politinė teorija, kuri rėmėsi ir politine filosofija, pradėta laikyti neatitinkančia naujų moksliskumo reikalavimų. Politikos mokslininkų įsitikinimu, jų disciplina „paveldėjo iš savo pradininkų – istorijos, teisės ir etikos – pasenusią metodologiją, reikalingą radikaliai pertvarkos“ (Simon *et al.* 1950: 411). Politinė filosofija pradėta laikyti ne tik mažai naudotos empiriniams politinio elgesio tyrimams teikiančia disciplina, tačiau netgi vienu esminių trukdžių, stabdančių politikos mokslo pažangą. Politinės teorijos atnaujinimas buvo laikomas esminiu būsimo proveržio disciplinoje veiksmu. O tas atnaujinimas pirmiausia turėjo reikšti atsakymą ydingo pseudomokslinio užsiėmimo įvairiais senais filosofiniais tektais, jų interpretacijomis ir jais paremtais politinio gyvenimo vertinimais. Politikos mokslui reikėjo sisteminės empiriskai orientuotos politinio elgesio teorijos (Easton 1951: 51). Akivaizdu, kad politinė filosofija jos pasiūlyti niekaip negalėjo. Atotrūkis tarp politinės filosofijos ir politikos mokslo neišvengiamai didėjo. Politikos filosofų veiklą politikos mokslininkai apskritai ėmė laikyti užsiėmimu, neturinčiu nieko bendra su mokslu. Tiesa, net ir biheivoristinio įkarščio metu tarp politikos mokslininkų buvo tų, kurie didėjančią politinės filosofijos ir politikos mokslo

atotrūkę traktavo ne kaip pažangią naujos disciplinos emancipaciją, bet kaip nepageidaujamą politikos tyrimo siaurėjimą ir primityvėjimą (Eckstein 1956). Tačiau tokių mokslininkų buvo absoliuti mažuma, bendrame to meto fone jų balsas nebuvo girdimas. Politikos moksle beveik visuotinai buvo tikima, kad politinė filosofija mokslininkams, metodiškiems politikos tyrinėjimams visiškai neturi ko pasiūlyti, todėl natūraliai pradėtas kelti klausimas, ar politinė filosofija apskritai dar yra kam nors reikalinga. Daugeliui politikos mokslininkų atrodė, kad sena disciplina neturi jokių perspektyvų. Peterio Lasletto pareiškimas, kad „tradicija nutrūko“ ir kad „politinė filosofija šiuo metu yra mirusi“ (Laslett 1972: vii), šeštajame dešimtmetyje, kai pirmą kartą pasirodė cituotas tekstas, daugeliui politikos mokslininkų atrodė visiškai pagrįstas.

Septintojo dešimtmečio pabaigoje bihevioristinis judėjimas ėmė silpnėti. Tuo metu susiformavo ir stipri opozicija biheviorizmui. Moksliskumą ir metodiškumą sureikšminusių politikos mokslą užgriuvo kritikos lavina iš politikos filosofų, o scientizmo verte ėmė atvirai abejoti mokslo filosofai. Politikos mokslą, jo atstovų požiūrį į tai, kaip turi būti tyrinėjama politika, kritikavo Maxas Horkheimeris, Theodoras W. Adorno, Herbertas Marcuse, Hannah Arendt, Isaah Berlinas, Michaelas Oakeshottas ir kiti mąstytojai. Pasak Gabrielio Almondo, politikos mokslas susilaukė kritikos tiek iš kairiųjų, tiek iš dešiniųjų, tačiau tarp jų Straussas ir nemažas jo sekėjų būrys, vėliau gavęs štrausininkų vardą, „politinėje teorijoje iš tiesų buvo savita rūšis“ (Almond 1988: 834). Vertybinio neutralumo principą Straussas laikė ir nenaudingą, ir praktiškai nerealizuojamą. Tačiau vien jau bandymas jį taikyti iškraipo politinių dalykų supratimą ir galiausiai diskredituoja tiek mokslą, tiek filosofiją (Strauss 1988, 1971, 1995). Perdėtas metodiškumo sureikšminimas ir politikos mokslininkų pastangos priartėti prie tikslųjų mokslų, pasak Strausso, ne padėjo tobuliau panaudoti žmogaus proto galias, o paradoksaliai prisidėjo prie „proto nuvertėjimo“ (Strauss 1978: 7). Be to, istorinis

požiūris, kuris būdingas pozityvistinius principus perėmusiam politikos mokslui (jis leidžia atmesti politinės filosofijos pretenzijas nagrinėti universalius, pačius bendriausius klausimus ir pagrįsti politikos mokslo pranašumą), yra prieštaringas, pats save paneigiantis (Strauss 2007). Didžiausiais politikos mokslo trūkumais Straussas laikė atitrūkimą nuo politinės tikrovės ir savirefleksijos nebuvimą.

Skeptiškai vertinančių politikos moksle dominuojančias scientistines nuostatas daugėjo ir tarp pačių politikos mokslininkų. Nepatenkintų savo disciplinos raida mokslininkų grupė 1967 m. Amerikos politikos mokslo asociacijoje įkūrė atskirą padalinį. Kai kurie politikos mokslininkai ėmė atvirai abejoti tokio radikaliai pozityvistinio politikos mokslo ateities perspektyvomis (Surkin, Wolfe 1970). Netgi tokie įtakingi bihevioristai, kaip Davidas Eastonas, atsisakė radikaliai neigiamo požiūrio į politinę filosofiją ir atvirai suabejojo pozityvistinių nuostatų teisingumu ir verte. Tačiau buvo lengviau įvardyti pozityvistinio požiūrio trūkumus nei pakreipti politikos mokslo raidą kita kryptimi, nes „mitas, kad tyrimas gali būti vertybiškai neutralus, miršta sunkiai“ (Easton 1969: 1057).

Politikos moksle ir šiandien tebeegzistuoja perskyra tarp tų, kurie pasisako už didesnę moksliskumą ir metodiškumą (kartu neišvengiamai pasisakydami už didesnę atsiribojimą nuo politinės filosofijos ir artimesnių ryšių palaikymą su sociologija, ekonomika ar psichologija), ir tų, kurie kritikuoja vienpusišką klijovimąsi pozityvistinėmis nuostatomis ir siūlo palaikyti glaudesnius ryšius su tokiomis disciplinomis, kaip istorija ar politinė filosofija. Pirmieji sudaro daugumą tarp politikos mokslininkų, taip pat jų daugiau JAV nei Europoje. Taigi įtampos tarp politikos mokslo ir politinės filosofijos išlieka gyvos ir šiandien. Tik jos nebėra tokios ryškios: oponentų retorika nebe tokia griežta, kokia buvo šeštajame ar septintajame dešimtmetyje. Nors bandymų bendradarbiauti pasitaiko, jų pernelyg mažai, kad būtų galima kalbėti apie glaudesnių santykių

tarp politikos mokslo ir politinės filosofijos užmezgimą. Kodėl jų nepavyksta užmegzti? Vienas iš atsakymų – šias disciplinas daug daugiau dalykų skiria nei vienija (apie svarbiausius šių disciplinų skirtumus – požiūrį į metodo reikšmę, vertybinį neutralumą, empiriškumą, apibendrinimų griežtumą – kalba Alvydas Jokubaitis vienoje iš savo knygos *Politika be vertybių* dalių (Jokubaitis 2008: 41–56)). Kaip taikliai pažymėjo Philippe Bénétonas, tai iš esmės lėmė faktas, kad „modernusis politikos mokslas ne tik atsiriboja nuo politinės filosofijos, bet ir stengiasi ją likviduoti“ (Bénéton 2009: 90). Akivaizdu, kad tai pozityvizmo idėjų taikymo politikos moksle rezultatas. Palankiau vertinantys pozityvistines nuostatas (nors daug politikos mokslininkų metodiškumo ir vertybinio neutralumo sureikšminimo, ikimokslinio ir filosofinio žinojimo nuvertinimo nelaiko būtent pozityvistinėmis nuostatomis) kritiškiau vertina politinę filosofiją ir dažniausiai nėra linkę teigti, kad šios disciplinos turėtų siekti suartėjimo. Už artimesnius ryšius su politine filosofija pasisako tie politikos mokslininkai, kurie kritiškiau vertina pozityvistines savo disciplinos nuostatas.

O kaip dabar politikos mokslą vertina politikos filosofai? Čia taip pat galima išskirti tuos, kuriems pozityvizmo idėjos yra labiau priimtinos ir kurie politikos mokslininkų veiklos nėra linkę traktuoti itin kritiškai. Tokių mąstytojų nuomone, nebendradarbiavimas yra nenaudingas abiem disciplinoms (Ball 2007; Shalit 2009). Be to, už glaudesnius šių disciplinų santykius dažniau pasisako liberalūs mąstytojai. Tarp liberalizmo ir pozityvizmo (todėl kartu ir politikos mokslo) egzistuoja tam tikro sąsajos (Strauss 1995: 221; Leca 2010: 531; Jokubaitis 2012: 114), todėl tokiems filosofams neįkyla didelių problemų aiškinant ir apie šių disciplinų panašumus, ir apie galimą bendradarbiavimą. Tačiau visiškai kitaip apie šių disciplinų bendradarbiavimo galimybes kalba pozityvizmą, modernųjų mokslą kritikuojantys politikos filosofai. Dabartinėje filosofijoje netrūksta moderniojo mokslo kritikų, tad politikos filosofams dažnai tereikia bendrą mokslo kritiką pritaikyti politikos mokslui. Čia

vėl kyla politikos mokslo savirefleksijos lygio klausimas. Dabar jau drąsiai kalbama, kad racionalumo, moksliskumo sureikšminimas, pervertinimas pats savaime buvo visiškai racionaliai nepagrįstas, nemoksliskas. Mokslas, nematantis ir nemąstantis savo ribų, yra labai „nemoksliskas“. Jis pagrįstas nekritišku tikėjimu ir pasitikėjimu mokslo visagalybe. Peterio Wincho nuomone, tiek, kiek politikos mokslas siekia būti moksliskas, jis praranda savirefleksiskumą (Winch 1995: 103). Juk mokslas, naudodamasis savo instrumentais, iš principo negali įvertinti savęs, savo principų, tikslų. Tam reikia filosofijos. Štai čia vėl kyla politinės filosofijos reikšmės klausimas (daug politikos mokslininkų dar šeštajame dešimtmetyje jau manė jį visiškai išsprendę).

Vis daugiau politikos filosofų kalba ir apie vidinius politikos mokslo prieštaravimus. Politikos mokslininkai savo tyrimuose dažnai remiasi įvairiais laisvės indeksais, tiria dalykus, susijusius su žmogaus teisėmis, demokratija ir demokratizacijos procesais. Visi šie dalykai implicitiškai numato individo, jo laisvės vertę. Tačiau tuo pat metu ieškoma politinių gyvenimą valdančių dėsningumų, iš principo neigiančių individų suverenių sprendimų vertę ir net galimybę: juk „moksliniam mąstymui įsiveržus į moralę ir politiką, reikia atsisakyti laisvės“ (Jokubaitis 2012: 90). Politikos filosofai taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad politikos mokslui būdingas atsiribojimas nuo politinės tikrovės (paradoksalu, tačiau būtent tuo buvo kaltinami politikos filosofai tiek kuriantis politikos mokslui, tiek biheivoristinio judėjimo metu). Specializacija, metodologizmas, griežtos teiginių ir išvadų išvedimo taisyklės, dėmesio sukonzentravimas į mokslinę literatūrą, o ne į politinį gyvenimą, kai kurių filosofų nuomone, leidžia kalbėti apie naują scholastiką šiuolaikiniuose socialiniuose moksluose (Leca 2010: 532). Politikos mokslą kritikuojantys politikos filosofai dažnai pabrėžia, kad modernusis politikos mokslas ir (ypač klasikinė) politinė filosofija remiasi skirtingais principais, išaugusiais iš skirtingų (daugeliu atvejų priešingų) tikrovės,

žmogaus prigimties sampratų, todėl joks artimesnis politikos mokslo ir politinės filosofijos bendradarbiavimas yra paprasčiausiai neįmanomas. Nėra ženklų, kurie leistų prognozuoti rimtesnius pokyčius vykstant šiame straipsnyje aptartų disciplinų santykių raidai. Panašu, kad dar ilgokai bus galima kalbėti apie dvi skirtingas stovyklas tiek politikos moksle, tiek politinėje filosofijoje.

Išvados

Siekis politinių dalykų tyrimą padaryti labiau moksliską atsirado gerokai anksčiau, nei susiformavo nauja politikos mokslo disciplina. Jau moderniosios politinės filosofijos pradininkai turėjo intencijų mokslus apie žmogų ir socialinį pasaulį paversti daug tikslesniais, nei buvo iki tol. Tiek politinės filosofijos tradicijos lūžio momentu, tiek XVII a. mokslo revoliucijos metu, tiek Apšvietos amžiuje ir ypač XIX a. formuojantis pozityvizmo filosofijai pamažu kristalizavosi ne tik pamatiniai naujojo politikos mokslo principai, bet ir ryškėjo nepasitenkinimas tradiciniu filosofiniu politinių dalykų tyrimo būdu. Politikos mokslui perėmus beveik visus svarbiausius pozityvizmo principus priešiškas tarp dviejų disciplinų – politinės filosofijos ir politikos mokslo – buvo tiesiog užprogramuotas. Politikos mokslo institucionalizacijos raida taip pat aiškiai rodė, kad bręsta šių dviejų disciplinų konfliktas, kuris prasiveržė šeštajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Tuo metu biheviorizmo idėjų paveikti politikos mokslininkai ėmė itin griežtai kvestionuoti politinės filosofijos reikšmę ir galimybes tyrinėti politinius dalykus. Politinės filosofijos atstovai ėmėsi atkaklaus savo disciplinos gynimo ir griežtos politikos mokslo kritikos. Po beveik poros dešimtmečių pasibaigus audringiausiajam disciplinų atstovų santykių aiškinimosi etapui nusistovėjo iki pat šių dienų beveik nepakitę du skirtingi požiūriai į galimas disciplinų santykių perspektyvas. Palankiau pozityvistines nuostatas savo disciplinoje vertinantys politikos

mokslininkai nėra itin linkę pasisakyti už dviejų disciplinų suartėjimą, kai tuo metu labiau pozityvistiškai orientuoti politikos filosofai kaip tik siūlo užmezgti glaudesnius šių disciplinų santykius. Ir priešingai – skeptiškai scientizmą vertinantys politikos mokslininkai siūlo politikos mokslo pernelyg neatriboti nuo politinės filosofijos, o panašiomis pažiūromis scientizmo atžvilgiu besivadovaujantys politikos filosofai nėra dideli šių disciplinų suartėjimo šalininkai.

Literatūra

- Almond, G. A. 1996. Political Science: The History of the Discipline, in Goodin, R. E.; Klingemann, H.-D. (Eds.). *A New Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press, 50–96.
- Almond, G. A. 1988. Separate Tables: Schools and Sects in Political Science, *PS: Political Science and Politics* 21(4): 828–842.
<http://dx.doi.org/10.1017/S1049096500034223>
- Ball, T. 2007. Political Theory and Political Science: Can This Marriage Be Saved?, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 54(113): 1–22.
<http://dx.doi.org/10.3167/th.2007.5411302>
- Bénéton, Ph. 2009. *Politikos mokslo įvadas*. Vilnius: Mintis.
- Berg-Schlosser, D. 2006. Political Science in Europe: Diversity, Excellence, Relevance, *European Political Science* 5(2): 163–170.
<http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.eps.2210079>
- Boncourt, Th. 2007. The Evolution of Political Science in France and Britain: A Comparative Study of Two Political Science Journals, *European Political Science* 6: 276–294.
<http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.eps.2210137>
- Bryce, J. 1909. The Relations of Political Science to History and to Practice: Presidential Address, Fifth Annual Meeting of the American Political Science Association, *The American Political Science Review* 3(1): 1–19.
<http://dx.doi.org/10.2307/1945905>
- Comte, A. 1975. Course of the Positive Philosophy, in Lenzer, G. (Ed.). *Auguste Comte and Positivism: The*

- Essential Writings*. New York: Harper Torchbooks, 71–309.
- Easton, D. 1951. The Decline of Modern Political Theory, *The Journal of Politics* 13(1): 36–58. <http://dx.doi.org/10.2307/2126121>
- Easton, D. 1969. The New Revolution in Political Science, *The American Political Science Review* 63(4): 1051–1061. <http://dx.doi.org/10.2307/1955071>
- Eckstein, H. 1956. Political Theory and the Study of Politics: A Report of a Conference, *The American Political Science Review* 50(2): 475–487. <http://dx.doi.org/10.2307/1951680>
- Farr, J. 1988. Political Science and the Enlightenment of Enthusiasm, *The American Political Science Review* 82(1): 51–69. <http://dx.doi.org/10.2307/1958058>
- Gunnell, J. G. 1983. Political Theory: The Evolution of a Sub-Field, in Finifter, A. W. (Ed.). *Political Science: The State of the Discipline*. Washington: The American Political Science Association, 3–45.
- Gunnell, J. G. 2006. The European Geneses of American Political Science, *European Political Science* 5(2): 137–149. <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.eps.2210073>
- Habermas, J. 1974. *Theory and Practice*. Boston: Beacon Press.
- Hobbes, Th. 1999. *Leviatanas*. Vilnius: Pradai.
- Hollis, M.; Smith, S. 1998. *Tarptautiniai santykiai: aiškinimas ir supratimas*. Vilnius: Tyto alba.
- Jokubaitis, A. 2008. *Politika be vertybių*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jokubaitis, A. 2012. *Vertybių tironija ir politika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kenny, M. 2004. The Case for Disciplinary History: Political Studies in the 1950s and 1960s, *The British Journal of Politics and International Relations* 6(4): 565–583. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-856X.2004.00159.x>
- Laslett, P. (Ed.). 1972. *Philosophy, Politics and Society*. Oxford: Blackwell.
- Lasswell, H. D. 1941. Psychology Looks at Morals and Politics, *Ethics* 51(3): 325–336. <http://dx.doi.org/10.1086/290225>
- Lasswell, H. D. 1939. The Contribution of Freud's Insight Interview to the Social Sciences, *The American Journal of Sociology* 45(3): 375–390. <http://dx.doi.org/10.1086/218309>
- Leca, J. 2010. Political Philosophy in Political Science: Sixty Years on, *International Political Science Review* 31(5): 525–538. <http://dx.doi.org/10.1177/0192512110389152>
- Makiavelis, N. 1992. *Rinkiniai raštai*. Dulkinienė, R. (Sud.). Vilnius: Mintis.
- Merriam, Ch. E. 1926. Progress in Political Research, *The American Political Science Review* 20(1): 1–13. <http://dx.doi.org/10.2307/1945095>
- Merriam, Ch. E. 1921. The Present State of the Study of Politics, *The American Political Science Review* 15(2): 173–185. <http://dx.doi.org/10.2307/1944081>
- Merkl, P. H. 1977. Trends in German Political Science: A Review Essay, *The American Political Science Review* 71(3): 1097–1108. <http://dx.doi.org/10.2307/1960109>
- Mill, J. S. 1916. *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. London: Longmans, Green and Co.
- Nekrašas, E. 2006. Filosofija ir XVII a. mokslo revoliucija, *Problemos* 70: 96–104.
- Nekrašas, E. 2010. *Pozityvus protas: jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ricci, D. M. 1984. *The Tragedy of Political Science: Politics, Scholarship, and Democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Sabine, G. H.; Thorson, Th. L. 2008. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai.
- Shalit, de A. 2009. Political Philosophy and Empirical Political Science: From Foes to Friends?, *European Political Science* 8(1): 37–46.
- Simon, H. A.; Radin, M.; Lundberg, G. A.; Lasswell, H. D. 1950. The Semantics of Political Science: Discussion, *The American Political Science Review* 44(2): 407–425. <http://dx.doi.org/10.2307/1950279>

- Skinner, Q. 1994. *The Foundations of Modern Political Thought*, Vol. 1: The Renaissance. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, L. 1995. *Liberalism Ancient & Modern*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Strauss, L. 1971. *Natural Right and History*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Strauss, L. 1978. *The City and Man*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Strauss, L. 2007. The Living Issues of German Postwar Philosophy, in Meier, H. *Leo Strauss and the Theologico-Political Problem*. Pippin, R. B. (General Editor). New York: Cambridge University Press, 115–140.
- Strauss, L. 1988. *What Is Political Philosophy? And Other Studies*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Surkin, M.; Wolfe, A. (Eds.). 1970. *An End to Political Science: The Caucus Papers*. New York: Basic Books.
- Winch, P. 1995. *The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy*. London: Routledge.

DISCIPLINES OF POLITICAL PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE: ANTAGONISM, COOPERATION OR INDIFFERENCE?

Mindaugas STOŠKUS

The aim of this article is to discuss the development of the relation between political philosophy and political science. The main causes and possible perspectives of that development are elaborated. There are explored philosophical ideas which influenced the emergence of political science, the process of its institutionalisation and the relation between political science and political philosophy. The analysis of the process of institutionalisation aims at identification of the main causes of the conflict between two disciplines. The culmination of that conflict occurred at sixth decade of twentieth century and was named “The Behavioral Revolution”. The sharp antagonism lasted nearly two decades and when it came to an end the relation between political philosophy and political science became stable though ambiguous.

Keywords: behaviorism, political science, political philosophy, positivism, scientism.